

точки зору такої речі, як «життя саме по собі», не існує... Життя є розповідь, нарратив, наскільки б незв'язаним він не був» [6, 91].

Його прихильники вважають, що «об'єктивна реальність» незбагненна безпосередньо. У нашому житті і в культурі співіснують різні описи реальності. Вони не «істинні» або «помилкові», а більш менш узгоджені і правдоподібні. Будь-яке знання є знання з певної позиції. Необхідно враховувати соціальний, культурний і історичний контекст, в якому породжується знання.

Ці описи реальності підтримуються і відтворюються різними співтовариствами. Людина не є ізольованим індивідом, він є частиною співтовариств, груп і організацій, з властивою їм організаційною культурою, він - точка інтерференції різних смислових впливів. Деякі описи підтримуються культурою організації особливо інтенсивно, це так звані домінуючі дискурси, виявлення яких створює цікавий і перспективний напрямок розвитку нарративного підходу.

Висновки: розглянуті особливості нарративного підходу й відповідного методу, використання вчинкового принципу в організаційно-психологічних дослідженнях, обґрунтовують його доцільність і перспективність у розкритті психологічних механізмів і особливостей організаційної культури, насамперед, у вивченні закономірностей прояву процесів та явищ, її найбільш складного для дослідження, глибинного рівня.

Література

1. Барский Ф.И. Нарративный подход в психологии и социальных науках // Материалы круглого стола «Перспективы образовательных программ по когнитивной науке в России». – М., 2007. Режим доступа: <http://narrativepsy.narod.ru/sc>
2. Брокмейер И., Харре Р. Нарратив: проблемы и обещания одной альтернативной парадигмы // Вопросы философии. – 2000. – №3 – С. 29-42.
3. Психология менеджмента / [Власов П. К., Липницкий А. В., Луцких И. М. и др.] ; под ред. Г. С. Никифорова. — [3-е изд.]. – Спб: Питер, 2004, - 638 с.
4. Роменець В.А. Вчинок і світ людини // Основи психології; за заг.ред. О.В.Киричука, В.А.Роменця: Підручник – Київ: «Либідь», 1997. – С. 383 – 402.
5. Спіцина Л.В. Організаційна культура вищого навчального закладу як чинник формування акмеологічної культури майбутнього професіонала.// Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. – Київ, У(17)том, 2009 – С.571-578
6. Шейгал Е.И. Многоликий нарратив. //Политическая лингвистика. - Выпуск (2) 22. - Екатеринбург, 2007. - С. 86-93

УДК 159.98:32

Сулятицький І.В. , Ліщинська О.А., Мясенко В.В.

Львівський державний університет внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВЗАЄМОВПЛИВУ ПОЛІТИЧНИХ ОЧІКУВАНЬ ТА ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ

В статті представлені результати соціально-психологічного дослідження політичних очікувань мешканців Львівського регіону під час виборчої кампанії 2010 року та здійснено їх психологічний аналіз. Емпірично встановлено взаємозв'язки між політичною культурою та політичними очікуваннями.

Ключові слова: політичні очікування, політична культура, образ ідеального політика, соціально-політичні орієнтації.

В статье представлены результаты социально-психологического исследования политических ожиданий жителей Львовского региона во время избирательной кампании 2010 года и проведен их психологический анализ. Эмпирически установлено взаимосвязи между политической культурой и политическими ожиданиями.

Ключевые слова: политические ожидания, политическая культура, образ идеального политика, социально-политические ориентации.

The article deals with social and psychological research on political orientations of Lviv Region citizens during the election campaign of 2010. Correlation between political situation and social orientation of this region's citizens has been empirically established.

Key words: social and political orientations, image of an ideal politician, political culture, viewpoints.

Актуальність теми дослідження. Суспільне життя народу, його культура, мова, політика – це продукт суспільної психіки, що має своє свідоме, підсвідоме та надсвідоме. Життя соціуму продовжується безперервно не зважаючи на політичні зміни та нововведення. А політичні нововведення у сполученні з ментальністю конкретного народу часто дають неочікувані несподівані результати. Політичне життя України за останні п'ять років надало нам багато прикладів для аналізу відповідності політичних рішень політичній культурі народу. Будемо виходити з того, що життя української спільноти знаходиться сьогодні під впливом сформованої віками політичної культури, наслідків перебування в тоталітарній державі та сучасних глобалізаційних світових тенденцій.

Почнемо з політичної культури, яка в найзагальнішому плані, є одним з аспектів загальної культури спільноти, і є виявом схильності та готовності людей до участі в боротьбі за реалізацію їхніх інтересів, до змагання з іншими політичними силами за вплив на владу або за її завоювання.

На сьогоднішній день існує досить багато класифікацій політичної культури. У основі класичної класифікації Р.Алмонда і С.Верби лежить тип орієнтації суб'єкта політичної дії на «спеціалізовані політичні об'єкти». Вони виділили три основні типи політичної культури: традиційна або патріархальна; підданська; політична культура участі (активістська) [1]. У суспільствах з традиційною або патріархальною політичною культурою не існує спеціалізованих політичних ролей, піддані не чекають ніяких змін з боку політичної системи і, не мають настанов на її зміну. Проте, члени суспільства, де переважає підданська політична культура, знають про існування спеціалізованих політичних інститутів і переживають до них певні почуття, досить слабо орієнтуються на активну участь у функціонуванні політичної системи. У політичній культурі участі члени суспільства орієнтовані на відповідну політичну активність, діяльнісну, відповідальну позицію тощо. У реальній політичній практиці, як відзначають Г.Алмонд і С.Верба, відбувається поєднання цих типів. За цією класифікацією українську політичну культуру, швидше за все, можна віднести до підданської, хоча в нашій державі і проголошений курс, орієнтований на культуру участі, але реальних результатів цього ще не видно. Більше того, в Україні декларується інтеграційна політична культура, а насправді має місце тільки культура фрагментарна, така, що не відображає цілісної картини політичної дійсності.

Не можна скидати з рахунків і те, що тоталітарний режим сталінської доби залишив глибокий слід у суспільній свідомості людей в Україні. Дослідження В.О. Васютинського та О.А.Ліщинської рівня тоталітарних настанов у спільноті показало, що згода з базовими ідеями, які віддзеркалюють тоталітарний світогляд і до цього часу велика серед наших співвітчизників. Так, з твердженням «Пошана до авторитету і слухняність – найважливіші риси, яких повинні навчитися діти» погоджуються 50% респондентів. Ідея «Нам потрібні не закони, а чесні керівники, яким можна довіряти» знаходить позитивне схвалення у 51% обстежуваних. Думка щодо корисності того, аби «хтось авторитетний чітко розтлумачив, що є добро, а що зло» підтримується 54% випробуваних. Майже 50% респондентів вважають, що «сучасній молоді найбільше потрібна сувора дисципліна» [2].

Щодо впливу сучасних глобалізаційних тенденцій, то за визначенням Ж. Бодрійяра настала ера гіперреальності, коли праця не виробляє, а соціалізує, представницькі органи влади нікого не представляють. Сучасну епоху характеризує відчуття втрати реальності, а головною її ознакою є ситуація, коли не потреби є основою для виробництва товару, а навпаки – машина виробництва і споживання породжує "потреби". У акті споживання

використовуються не товари, а вся система об'єктів, як знакова структура. Поза системою обміну і споживання немає ні суб'єкта, ні об'єктів. Об'єкт споживання як такий конститується тим, що потреба піддається раціональному узагальненню. Суб'єкт, аби залишитися таким, вимушений конструювати себе як об'єкт, і ця "система керованої персоналізації" усвідомлюється споживачем як свобода – свобода володіти речами [3].

Дослідження політичних очікувань здійснювалось у спільноті мешканців Франківського району м.Львова і було проведено у вересні 2010 року. Загальний обсяг вибірки склав 200 респондентів.

Метою дослідження було визначення політичних очікувань та уявлення респондентів про образ ідеального політика.

Структура вибірки відповідала структурі дорослого населення району за ознаками віку, статі, національності, роду занять, місця проживання. Похибка вибірки не перевищує 2%.

Отримано відсотковий розподіл відповідей на запитання анкети про оцінку громадянами соціально-політичної ситуації в країні. Визначено ступінь згоди/незгоди респондентів зі змістом 25 суджень (висловлювань), які відображають особливості ставлень та оцінок у громадсько-політичній сфері життя.

Ці самі судження лягли в основу психосемантичної методики вивчення змісту, стану і тенденцій розвитку тих характеристик масової свідомості, що пов'язані з різними аспектами політичних поглядів і переконань.

За оцінками 25 суджень проведено факторний аналіз. Виділилися сім значущих факторів, зміст яких відображає психосемантичну структуру масової свідомості у сфері громадсько-політичних відносин та диференціює масові настрої щодо відповідних проблем.

Статистичні методи обробки даних включали методи факторного аналізу та статистичної перевірки значущості емпіричних даних (обробка даних методами багатомірної статистики проводилася в статистичному пакеті SPSS 14). Факторний аналіз здійснювався за методом головних компонент з обертанням Varimax Normalized; оптимальна кількість факторів, що виділилися, та їхня статистична значущість перевірялися за критерієм "кам'янистого осипу" Р.Кеттелла.

Було побудовано семифакторну структуру, у якій сім головних компонентів є статистично стійкими, максимальні коефіцієнти факторних навантажень зберігають свою факторну структуру, хоча не зовсім однакові за значеннями. Сумарна дисперсія за результатами факторного аналізу дорівнює 69,2%.

Перший фактор «*Образ ідеального політика*» (вклад у сумарну дисперсію 13,2%) містить наступні компоненти: у місцевих радах мають бути люди, здатні розв'язувати буденні проблеми жителів (,66); кожне нове покоління прагне змінити цей світ, тож не треба йому заважати (,57); мені імпонують люди, які хочуть і знають як зробити життя у Львові європейським (,56); мені особисто найбільше не вистачає в житті свободи самовираження (,50); благодійництво є доброю справою у роботі політика (,50); щоб там не казали, для мене головним у житті є добробут моєї родини (,47); депутатом має бути людина підприємлива та результативна (,45); життєві проблеми дуже часто виникають від незаконних дій і свавілля влади, правоохоронних або пенсійних органів, податкової (,43); сильна та успішна людина зуміє змусити владу покращувати життя району (,41); мені особисто найбільше не вистачає в житті знання української мови (,41); мені особисто найбільше не вистачає в житті становища у суспільстві (,40); важливо вибирати порядну людину, а не партію, до якої належить кандидат у депутати (,40).

До першого, гомогенного, найбільш вагомого фактору, ввійшли індикатори, які відображають найактуальніші потреби респондентів. Політичний лідер який може продемонструвати, пообіцяти, а найкраще уосибити актуальні потреби жителів регіону буде затребуваним носієм влади. Крім того, зі змісту та оцінок суджень можна зробити висновок, що більшість респондентів усвідомлюють необхідність зміни політичних еліт та надання шансу молоді виявити себе.

Другий фактор отримав визначення «*Патріотичні соціально-політичні орієнтації*» (вклад у сумарну дисперсію 12,1%), охоплює показники: я завжди беру участь у виборах (,58); у місцевих радах мають бути справжні патріоти міста (,58); не варто вірити депутатам, які вже були при владі і нічого не змінили на краще (,57); мені особисто найбільше не вистачає в житті життєвих досягнень (,49); участь Львова у Євро 2012 принесе йому користь (,47); мені особисто найбільше не вистачає в житті українського патріотизму (,45).

До другого фактору ввійшли судження, що за своїм змістом об'єднують політичні уподобання активних націоналістів. Респонденти з такими політичними орієнтаціями, як правило, активні, приймають участь у виборах. Вони справжні українські патріоти, їх хвилює доля району та міста; очікують на значну користь від Євро 2012. Ці виборці пам'ятають обіцянки, відстежують та аналізують діяльність депутатів, які були та є при владі. Можна напевно стверджувати, що це категорія соціально забезпечених та реалізованих у житті людей. Проте, їхні моральні та політичні цінності важать для них набагато більше, ніж матеріальний добробут. Їхній ідеал управлінця – розумний, аналітичний, чесний, забезпечений, дбайливий націоналіст.

Третій фактор «*Невротизовані соціально-політичні орієнтації*» (вклад у сумарну дисперсію 11,4%) включає індикатори: мене лякають перспективи авторитарної влади з націоналістичною ідеологією (,52); мені важко уявити що буде у найближчому майбутньому (,49); мене пригнічує відсутність чітких, зрозумілих цілей і перспектив подальшого розвитку нашої країни (,46); мені особисто найбільше не вистачає в житті віри у власні сили (,45); мені особисто не вистачає задоволеності життям (,44); мені особисто найбільше не вистачає в житті чесною влади (-,42); у цілому я задоволений своїм життям (-,50).

Прагнення, страхи, невпевненість, пригніченість, які увібрали індикатори третього фактору відображають емоційний стан, орієнтації невротизованих, тривожних випробуваних. Ці респонденти найбільше схвильовані власними проблемами. Можливо нещодавно вони втратили роботу, а тому їх хвилює власне майбутнє. Травматизація призвела до відмови від діяльній позиції, збайдужіння як до власного так і політичного життя країни. Знаходячись у стані очікування, невизначеності, невдоволеності власним життям, Тривожні з острахом та байдужістю ставляться до сильної влади і можливих політичних змін. Найбільше їх лякають сильні, авторитарні націоналісти.

До четвертого фактору «*Зневірені соціально-політичні орієнтації*» ввійшли компоненти: громадянське суспільство в Україні – це така ж нездійсненна ілюзія, як і комунізм (,71); ніякі реформи в економіці недопустимі, якщо вони породжують безробіття (,57); хто покірливо дотримується моральних норм, той приречений на жебрацький рівень життя (,49); мені особисто найбільше не вистачає в житті впевненості в майбутньому (,43); мені особисто найбільше не вистачає в житті здоров'я (-,46).

Четвертий фактор об'єднав судження, які відображають орієнтації розчарованих. На думку цих людей, вони зазнали серйозної шкоди від держави. Тому з пересторогою, недовірою, очікуванням лише поганого ставляться до будь-яких політичних, культурних подій та перспектив. Не вірять в побудову громадянського суспільства в Україні.

Зневірені в собі та своєму поколінні (їм достатньо складно прогнозувати власну долю та майбутнє держави), вони чекають серйозних політичних змін від молоді. Тому з прихильністю ставляться до молодих політиків із сучасним світоглядом. Напевно, мають проблеми зі здоров'ям (серце, судини, тиск).

Досить показовим є той факт, що така зневіреність, розчарованість у житті поєднується з відмовою від моральних норм. Адже на думку таких респондентів, хто дотримується моралі – приречений на жебрацтво.

П'ятий фактор «*Колективістські соціально-політичні орієнтації*» увібрав показники: мені особисто найбільше не вистачає в житті стабільного колективу (,58); мені особисто найбільше не вистачає в житті захисту російської мови (,56); пора допустити до влади молодих політиків із сучасним світоглядом (,48); хотілось би відчути, що влада дбає про мене (,45); мені особисто найбільше не вистачає в житті свободи самовираження (-,40).

До п'ятого фактору об'єдналися судження, що відображають позицію людей які почувуються покинутими і старими. До молодого політика найбільш «чутлива» та сприйнятлива саме ця група респондентів. Це переважно російськомовні виборці, зорієнтовані на колективні цінності. Складається враження, що це група покинутих старих, у них немає прагнення до самовираження, проте вони намагаються захистити російську мову. А насправді їм хочеться жити у родині, у теплі та добрі, аби їх доглянули та сказали приємне слово.

Ця група може виявитися дуже вимогливою, аж до невротизованих, неадекватних вимог та претензій. Бо насправді їх підвели та покинули найближчі люди, з якими були пов'язані усі їхні надії на майбутнє. Такий трагічний і болісний перенос образу сина на образ політика може виявитися занадто важким для управління.

Шостий фактор «*Визначені, компетентні соціально-політичні орієнтації*» об'єднав індикатори: варто довіряти політика, які мають життєвий і професійний досвід (,49); мені особисто найбільше не вистачає в житті компетентних керівників (,43); наша місцева влада набагато ближче до народу, ніж київські чиновники (40); сильна та успішна людина зуміє змусити владу покращувати життя району (,40); вибори навряд чи щось змінять в нашому житті на краще (-,51).

До шостого фактору ввійшли судження, що відображають позицію людей, мають чітко визначені політичні уподобання та політичні очікування.

Ці респонденти зорієнтовані на політика, який перш за все, має життєвий і професійний досвід, виявляє себе як компетентний керівник. Вони дуже усвідомлено роблять свій вибір адже вірять, що таким чином їхнє життя може змінитися на краще. Жителі цього району прискіпливо спостерігають та аналізують діяльність і місцевої і столичної влади й більше довіряють саме місцевим чиновникам.

Сьомий фактор «*Соціально бажані політичні орієнтації*» утримує показники: мені особисто найбільше не вистачає в житті солідарності громадян (,67); мені особисто найбільше не вистачає в житті круга однодумців (,49); мені особисто найбільше не вистачає в житті українського патріотизму (,47); мені особисто найбільше не вистачає в житті здоров'я(-,40).

У контексті нашого дослідження, соціально прийнятні політичні орієнтації, на нашу думку, насправді виказують аполітичних, соціально неактивних, інертних, бездіяльних та лінивих респондентів. Найвищий рівень їхньої активності виявляється у розмовному жанрі. Аби замаскувати свою байдужість, вони ховаються за ідеєю української патріотичності.

Певним чином відчуваючи свою «ваду», їм подобається знаходитися у товаристві, спільноті, відчувати єдність із громадою. Таким чином вони, чайчастіше несвідомо, знижують емоційну напругу, відчуваючи себе «у течії», у згуртованості з більшістю, у єднанні з великою ідеєю тощо.

Тож, можна зробити висновок, що політичні очікування мешканців району є ознакою процесів деформації, стагнації не лише на політичному, соціальному рівнях, а й на рівні духовного розвитку, світосприйняття, психологічного самопочуття та самореалізації у суспільстві. Психологічний стан розгубленості, беззахисності, покинутості властивий не тільки пенсіонерам та безробітним, а й молоді у віці 18-29 років. Усі соціальні групи у якості ідеального політика вбачають молоду спроможну людину, однак з батьківським рольовим репертуаром.

На нашу думку, серед причин такого стану політичних очікувань в українських спільнотах є наступне. Після розпаду Радянського союзу, у якому здійснювався досить чіткий контроль за дотриманням правив соціальної взаємодії, наша новоутворена владна еліта виявилась нездатною до таких дій. З одного боку, загальний завищений рівень інфантильності, як наслідок перебування в тоталітарній державі, з іншого боку такі риси національного характеру, як гедонізм та захоплення інтригою та видовищами, призвели до того, що разом виявилися зруйнованими засади професіоналізму у всіх сферах, що відповідають за стратегічний розвиток спільноти та за її безпеку. Черга техногенних катастроф останніх років показала всім, що оновленням матеріально технічної бази та

професійною підготовкою відповідальних фахівців останні дев'ятнадцять років в Україні не займалися. Загострилися протиріччя між політичною культурою та практичними політичними діями у зв'язку із спробами втілення політичної реформи. Політична реформа виписана з розрахунку на європейську політичну культуру участі, а реально політична культура української спільноти - підданська, стиль мислення і діяльності сучасної політичної еліти - партійно -комсомольський. Спроби зібрати різнокольорові проплачені "майдани" є підтвердженням не усвідомлення цієї неадекватності як з боку політтехнологів, так і з боку партійних лідерів. Однак, платні "майдани" не відбулися, що виявилось одним з небагатьох сигналів морального здоров'я спільноти. Ми стали свідками "девальвації" та банкрутства маніпулятивних політтехнологічних впливів на масову свідомість, що може стати одним із кроків на шляху до дорослішання як народу так і політичної еліти.

Сучасну українську політику можна назвати симулякровою, імітаційною. Це вибухова суміш наслідків радянського політичного виховання з паростками епохи постмодерну. Об'єктивні закономірності суспільного розвитку до уваги не беруться, яскрава вистава захоплює всіх: і дійових осіб і глядачів. Якби ж тільки ці аварії на шахтах, зриви будинків та цистерн з хімічними отруйним речовинами не зважали.

Політична еліта і подумки і на ділі відділяє себе від „простих людей”, як тепер модно казати. Однак вона є частиною народу, бо є носієм ментальності цього народу, володіє силою представників даного народу і не позбавлена слабкостей та оман властивих представникам даного народу.

Мабуть треба усвідомити, що структура соціуму являє собою динамічну ієрархічну єдність. Соціальна динаміка відбувається за рахунок представництва різних психологічних типів та їхньої взаємодії [5], але «кристалічну решітку» створюють традиції. За допомогою традиції спільноти виражають і стверджують себе. Це синтезовані, підпорядковані національному ідеалу духовні цінності, вірування і відповідні їм форми поведінки. Дотримуючись традицій оточення, у якому живе, людина виражає свою солідарність, ідентичність з ним, внутрішню громадянськість[5].

Згідно висновків В.П. Москальця нація може опинитись у такій соціально-політичній ситуації, яка не відповідає істотним якостям її характеру [4]. Саме у такій ситуації опинилась українська нація в соціалістичний період своєї історії і не вийшла з неї за роки національної незалежної держави. Так сталося, що в ХХ столітті наш народ потрапив під вплив небачених раніше соціальних експериментів: комунізм, фашизм, фанатизм і екстремізм. Ніхто не буде сперечатися, якщо я скажу, що соціальний організм нації – хворий. Втрачені соціальні орієнтири. Якимось стало забуватися, що кожна верства населення та кожна професійна спільнота відіграють свою функцію в житті суспільства. Особливо небезпечним вбачається те, що за політичними баталіями втрачають свою стратегічну функцію освіта, наука та релігія.

Висновки. Посередництвом традиції спільноти виражають і стверджують себе. Це синтезовані, підпорядковані національному ідеалу духовні цінності, вірування і відповідні їм форми поведінки. Дотримуючись традицій оточення, у якому живе, людина виражає свою солідарність, ідентичність з ним. У взаємопоєднанні ставлень індивідів до традицій утворюються глибинні рушійні сили всіх суспільних процесів. Чим більше членів суспільства ідентифікується з його традиціями, тим воно міцніше, стабільніше. Ця ідентифікація – стрижневий психологічний механізм формування рис національного характеру, почуття етнічної ідентичності посередництвом традицій.

Як зазначає В.П.Москалець, тонкий, але дуже продуктивний прошарок інтелектуальної еліти, який виростає на підґрунті загальної освіченості, культу знань і культури, становить істотну ознаку цивілізованих націй. Принцип елітарності – один з істотних виявів ієрархічності суспільного життя, як його необхідної умови. Як неможлива рівність людей за фізичними і психічними якостями, так неможлива рівність їхніх соціальних статусів, обов'язків і прав. Про рівність доцільно говорити в розумінні її як рівності усіх перед Законом, у можливості реалізувати свої задатки, перед Всесвітом, перед Богом [4].

Функція інтелектуальної еліти – продукування культурних та духовних цінностей. Функція управлінської еліти – забезпечення в суспільстві дотримання суспільних норм, правил та традицій.

Політичні рішення будуть адекватними, якщо вироблятимуться з урахуванням особливостей цілей та цінностей національної спільноти. Національний характер так само як і характер окремої людини містить у собі сильні та слабкі сторони. Політичні реалії сьогодення такі, що обслуговують та цим стимулюють слабкі сторони національної ментальності. Прогресивними ж для національної спільноти є дії спрямовані на розвиток сильних сторін колективної душі народу. Політична еліта має орієнтуватися на ті політичні очікування українських спільнот, які виражають морально зрілі, продуктивні позиції. Обслуговування ж слабких, інфантильних стрін особистостей виборців у гонитві за перемогою, призводить до деградації спільноти, її політичних очікувань, її політичної культури.

Література

1. Алмонд Г. Гражданская культура / Г. Алмонд, С. Верба // <http://vwww.politstudies.ru/archive/authors/I2.him>;
2. Васютинський В. О. Ставлення громадян до релігії та до поширення "нетрадиційних релігій": результати вивчення громадської думки населення України / В. О. Васютинський, О. А. Ліщинська / Інститут соціальної та політичної психології АПН України ; [передм. М. М. Слюсаревського], 2006. – 36 с.
3. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / Ж. Бодрийяр. – М.: "Добросвет" 2000. – 387 с.
4. Москалець В.П. Психологічні основи виховання духовності в Українській національній школі / Віктор Петрович Москалець // Автореферат на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук. – Київ, 1996.
5. Сулятицький І. В. Психологія громадянськості / І. В. Сулятицький / Політична психологія: науковий збірник. – Л.: Ліга Прес, 2003. - С.115-126.

УДК 159.92

Чуйко О.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, доцент

ОСОБИСТІСНА І ПРОФЕСІЙНА ЗРІЛІСТЬ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Стаття присвячена розгляду проблеми співвідношення особистісного і професійного в процесі професіоналізації. Ключовою точкою перетину визнається зрілість, яка має різне смислове значення. Аналізуються підходи до визначення понять «професійна зрілість» та «особистісна зрілість», наведений огляд досліджень, присвячений різним аспектам професійної і особистісної зрілості.

Ключові слова: особистісна зрілість, професійна зрілість, структурні компоненти зрілості

Статья посвящена рассмотрению проблемы соотношения личностного и профессионального в процессе профессионализации. Ключевой точкой пересечения определяется зрелость, которая имеет разное смысловое значение. Анализируются подходы к определению понятий «профессиональная зрелость» и «личностная зрелость», приведен обзор исследований, посвященный различным аспектам профессиональной и личностной зрелости.

Ключевые слова: личностная зрелость, профессиональная зрелость, структурные компоненты зрелости

The article is devoted consideration of problem of correlation personality. A key intersection is determining maturity which has a different semantic value. Going near determination of